

NUORI ALEKSIS

Elsa Soini

Nuori Aleksis

Elsa Soini

Nuori Aleksis

SAGA Egmont

Nuori Aleksis

Cover image: Shutterstock

Teos on julkaistu historiallisena dokumenttina, jonka kieli kuvastaa julkaisuaikansa näkemystä.

Copyright © 2023, 2025 SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727267890

1st POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Vognmagergade 11, 2, DK-1120 Copenhagen

I

Ohut poutapilvi hiipi pois auringon edestä, ja vaaleankeltainen virta valui taas matalista ikkunoista sisälle Nurmijärven kirkkoon tanssien kimaltelevin tomutähtösin jykevillä hirsiseinillä, valkoisella alttarilla ja saarnastuolin kaidetta puristavilla suonikkailta käsillä, hypähti hyväilemään raskasta, kolmiosaista rautakruunua ylhäällä ja laskeutui lopuksi hartaan seurakunnan ylle, kutitti miesten puolella etupenkin herrasväkien kaularöyhelöitä ja läikehtiviä vannehameita sekä muhkeiden isäntien pyhätakkeja ja sileäksi suittujen hiusten somasti kaartuvia korvallisista ja päätyi lopuksi naisten puolen mustaan huivimereen, jolla se iloisesti hypähteli välittämättä kyynelaisista silmäkulmista tai vähäisistä vavahduksista, joilla ahavoituneet, pyhäraukeat kasvot vastaanottivat pastorin tuikeiden sanojen terävimmät iskut.

Joku äitinsä kylkeen uinahtanut lapsi raotti silmiään säteen osuessa häneen, kohotti pienet kätensä tavoitellen valoa, joku tyttö naistenlehterillä hymähti onnellisena, käyden taas vakavaksi pastorin voimakkaasti karjahtaessa, ja joku nuori renkimies

päästi polviensa väliin pitkän haukotuksen, joka vierustoverin odottamatta nyhjäistessä päättyi säikähtyneeseen nielaisuun.

Sitten kuului taas vain pastorin aaltolina vyöryvä, kumea ääni, ja seurakunta koetti kiinteästi ajatella kuolemaa ja helvettiä ja unohtaa tuon kimaltelevan juovan, joka kertoi ihanan heinäpou-dan jatkuvan tuolla ulkona, missä oli näinä päivinä ja öinä tehty heinää, niin että viikatteet kuumenivat ja haasiat kohosivat ti-heämmässä kuin milloinkaan ennen.

Mutta vasemmalla kirkon hämärissä, juuri Maisin emännän leveän selän varjossa, istui Annastiina Stenvall. Auringon tanssi seinällä ei voinut häiritä sitä sydämellistä hartautta, jolla hän seu-rasi pastorin kipinöivää saarnaa. Pellavahuivi oli valahtanut nis-kaan, korkea otsa sädehti sileänä, ja hänen suuret, tummat sil-mänsä seurasivat värähtämättä papin punoittavien kasvojen il-meilyä. Vain kapeiden huulien ympärillä risteilevä vakoverkko kertoi arkisesta aherruksesta, joka oli painanut leimansa myöskin noihin ruskeihin, toimellisiin sormiin, jotka niin lujasti puristivat lumivalkoiseen nenäliinaan kiedottua virsikirjaa hänen sylissään.

Hänen toisella puolellaan istui jäykkänä kireäpalmikkoinen, hento tyttönen vastasilitetyssä pumpulimekossaan, koettaen sil-miään räpytellen pysyä valveilla, vaikka maantiehellettä seuran-nut suloinen viileys pahasti koettelikin hänen vienoa hartauttaan.

Annastiinan toisella puolella oli tyhjä paikka muuten täpötäy-dessä penkissä.

Pastorin saarna päättyi ankaraan karjaisuun, joka vielä viimei-sen kerran tärähdytti seurakuntaa, joka sitten uneliaimpienkin havahtuessa kumartui hiljaa hymisevään rukoukseen. Kanttori nousi narahtavasta penkistään, asetti lasit nenälleen, rykäisi tar-koittavasti kerran, toisenkin ja aloitti mahtavasti mölähtäen vir-ren.

– Äiti, katso Aleksia, sopotti tyttönen.

Silloin vasta Annastiina huomasi, mitä oli tekeillä.

Poika, joka vasta kahdennellatoista olevana vielä vietiin naisten puolelle ja istutettiin äidin viereen, oli salaa pudottautunut penkiltä lattialle ja siellä vetänyt toisen lyhytvartisen saappaan jalaan ja aherteli parhaillaan toisen kimpussa. Hän oli jo saamaisillaan tuon hirveän kidutusvehkeen irti ja käpristeli ja ojenteli kiittollisia varpaitaan, kun tunsu niskahiuksissaan tutun, lujan otteen ja sen tukemana kohosi penkin tasalle.

Muuta ei tarvittu. Poika seisoi jo tummanpunaisena huohottaen muiden joukossa ja haparoi äidin virsikirjan reunaa. Mutta äitipä tempaisi sen nopeasti pois ja pyyhki penkin varjossa saappaista lähteneen tomun hikisistä sormista harmaajuovaisen hameensa leveään helmaan, mutisten muutaman paheksuvan sanan suupielissään.

Ja kirkkaana kohosi naistenpuolelta veisuu ylös paksuja katto-parruja ja vanhaa kynttiläkruunua kohti kanttorin rämeään basson kannattamana, ja yhtyipä siihen hetken kuluttua ja kanttorin tui-masti muljautettua ja lopuksi nyrkillään penkinreunaan kopautettua miestenkin penkeistä matala humina.

Hetken kuluttua huomasi Annastiina, että Aleksin sormet irtaantuivat virsikirjasta, mutta hän ei siitä ollut millänsäkään, koska tiesi hyväpäisen poikansa osaavan ulkoa kaikki tutut virret. Mutta kun heleä äänikin hänen vierellään vaikenä, hän katsahti taas ankarasti sivulleen.

Silloin hänen ääkehtensä suli.

Ei pojalla ole mitkään kepposet mielessä tällä hetkellä. Hänen säännölliset kasvonsa, joiden korkeassa otsassa ja voimakkaissa kulmissa äiti tuntee oman sukunsa piirteet, ovat valahtaneet vakaviksi, ja katse on tiukasti kiinnitetty alttarin yläpuolella riip-

puvaan tauluun, jonka tummasta taustasta aurinko parhaillaan loihtii esille Vapahtajan ylevää hahmoa. Nyt poika kääntää vähän päätänsä, ja hänen silmissään väikkyy haltioitunut ihastus. Äiti katsoo myöskin samaan suuntaan ja sivuuttaen lehterin seinäpeilissä riippuvat Luukkaan ja Johanneksen kuvat pysähtyy Madonnaan, joka siinä lempeästi painaa pientä lasta rinnalleen, valkoisen huivin hulmutessa taustan sineä vasten.

Annastiina laskee kovan kouransa poikansa kädelle. Poika säpsähtää, mutta katsoo sitten äitiinsä, ja hänen kasvoillaan väreilee yhä äskeinen hurmio.

– Äiti, katsokaa, hän hymyilee minulle – Jumalan Äiti.

Annastiina nyökkää. Hetkiseksi sulavat heidän tummat, kosteat silmänsä kyynelhellästi toisiinsa. Sitten äiti irroittaa kätensä, osoittaa sormellaan veisattavaa virrenvärssyä, ja poika rupeaa taas laulamaan, joskin vähän arastellen äänensä kirkasta kaikua.

Kirkonmenot ovat päättyneet. Kanttori virittää lähtövirren. Seurakunta nousee, ja herrasväen kahistua ohitse värikkään ja tuoksuvana rykelmänä rupeavat muutkin penkit purkautumaan.

Annastiina lapsineen on jäänyt viimeiseksi, vaikka Aleksis onkin yrittänyt vetää häntä ovea kohden nähdessään muiden poikien jo sen eteen kokoontuneen.

Domanderin lesken Kustaakin oli riistäytynyt irti äitinsä kädestä, mutta nyt hän puikkelehti tungoksessa takaisin Aleksin luo.

– Ne on siellä vielä, hän kuiskasi. – Joosekin.

Pojat hiipivät Annastiinan huomaamatta takateitse ulos penkistä ja ovat jo kirkon porstuassa ja siellä makaavan jalkapuun edessä, jonka ohitse kirkkokansa nenäänsä ylpeästi kohottaen tai vahingoniloisesti virnistellen virtaa.

Siellä istua kyyköttää kolme olentoa. Kaksi heistä tuijottaa röyhkeästi ohikulkijoihin, mutta kolmas, roteva, harjastukkainen nuori mies, on koettanut vapaan jalkansa varassa kääntyä seinään päin eikä ole huomaavinaan ihmisiä, ennenkuin pojat ovat hänen vierellään.

Aleksis nyhjäisee häntä:

– Älä välitä, Joose. Pian sinä ne puustavit opit.

Mies pudistaa päätään:

– Se on niin mahrottoman vaikeeta.

– Kyllä minä... Tavataan illalla Kaanaassa, tohahtaa Aleksis kiireesti, sillä siinä on jo äiti, joka kiivaasti tempaisee poikaa käsi-puolesta ja luomatta silmäystäkään jalkapuulaisiin kuljettaa hänet ulos ovesta.

He seisovat nyt kirkon portailla hehkuvassa päivänpaisteessa. Keskikesän makeat tuoksut, angervoiden ja kaukaisten kaislojen lemut lehahtavat heitä vastaan, puut törröttävät hiljaa helteessä, ja niiden takana keinuttelee matala järvi ruohoisia saadaan autereisessa sylissään.

Maantiellä näyttää jo mahtava tomupilvi, minne Raalan kartanon upeat vaunut ovat karauttaneet, ja tuossa taluttelevat isännät sunnuntaisuittuja hevosiaan esille pienestä näreiköstä, minne ne oli päivän paahdetta pakoon sidottu kirkonmenojen ajaksi. Hevoset vikuroivat, jouset vingahtelevat ja helat kimmeltävät emäntien vääntäessä muhkeita muotojaan korkeille ja kapeille istuimille.

Maisin emäntä kääntää itkettyneet kasvonsa Annastiinan puoleen tämän kulkiessa ohitse.

– Muistaahan Annastiina sitten, että perjantaina meillä on ne syntymäpäivät. Tarvittis tulla jo tuorstaina leipoon.

– Kyllä muistan.

– Herran haltuun. Noh, anna mennä. Mitä siinä keekoilet?

Vähänlanta Maisin isäntä tempaisi säikähtyneenä suitsista, ja komeasti heilahtivat emännän lanteet ja liinan raskaat ripsut rattaiden laskeutuessa jyrkkää kirkkorinnettä alas.

– Näkyy se pyhähumööri jo olevan karisemassa Hentriikalta. Ennen ehtoota jo tanssii korento niin Kaalepin kuin piikojenkin selässä, sano minun sanoneeni, vikisi Domanderska.

Annastiina lähti selkä suorana kävelemään porttia kohti, taluttaen yhä Aleksia lujalla kädellä. Hän keikautti ylpeästi päätään.

– Minunpa selässäni se ei tanssi.

– Ei uskalla, ei uskalla. Mistä Hentriikka sitten saisi niin riuksan apuihmisen. Ja taitavan. Sen minä aina sanon, ettei ole toista sellaista keittäjää Nurmijärvellä. Eikä vallan Tuusulassakaan.

Annastiina ei ollut kuulevinaan Domanderskan livertelyä. Kyllä hänet tietää. Tahtoo tietysti taas lainaksi jotakin, prännäriä kai. Tai norkoilee kahvia. On kai haistanut käryä, siinä naapurissa kun asuu. Hän asettui rauhallisesti muiden naisten joukkoon kirkkomaan aidan varjoon ja rupesi päästämään kenkensä pauvoja.

Aleksis jäi seisomaan hänen viereensä, vaikka Kustaa sieltä äitinsä selän takaa viittoili ja suutaan muikisteli. Hän näki äidin leuasta, ettei vielä sopinut lähteä. Mutta kun Annastiina ei mitään sanonut, veti vain kengän jalastaan ja tarttui toiseen, niin hänkin istahti pientareelle ja saapasta kiskoessaan virkkoi:

– Ne puristaa niin katalasti nämä saappaat. Varpaat on ihkalutussa. Minä en näitä enää jalkaani laita.

– Meiltä ei Herran sanaa kuulemaan paljain jaloin mennä, niin kauan kuin on kenkiä talossa.

– Ei kai sitä sanaa jaloilla kuunnella.

– Jestas, sitä poikaa, huokasi Domanderska.

– Kuunnellaan millä kuunnellaan, mutta me ei mitään mus-

tilaisia tai Rajamäen rykmenttiä olla. Ensi kerralla saat Alpertin saappaat. Mutta etkös sinä, Aleksis, tiedä, ettei sovi puhella sel-laisten rosvojen ja pahantekijäin kanssa, jotka jalkapuuissa istuu kirkon porstuassa?

Tätä oli Aleksis juuri odottanut. Hän punastui korkeata otsaa myöten, ja silmät iskivät tulta.

– Ei se mikään pahantekijä ollut, vaikka ne toiset olisivatkin. Se oli Joose, ja minusta on väärin, että Joose laitetaan jalkapuu-hun. Hän on suuri metsämies. Minkä hän sille mahtaa, että hä-nellä on niin kova pää.

– Kova sydän hänellä on, vallan paatunut. Kyllä lukemisen op-pii, kun ei alituisen metsällä juokse, vaan hartaasti ahertaa ja Herraa avukseen huutaa. Hyvin se lukee se Stenvallikin, vaikka hän kraatari onkin.

– Isä on käynyt kaupungin koulua.

– Kaksi vuotta. Mutta käy se lukeminen minultakin, yksinker-taiselta vaimoihmiseltä. Ja nyt on täällä koulujakin tarpeeksi asti.

– Jaa, jaa, on niitä pyhäkouluja, on joka kylässä, vaikka taitaa niihin opettajaksi kelvata äijä kuin äijä, selitti Domanderska.

– Hyvää jälkeä ne Berghin koulut vaan tekevät, mutta vielä pa-rempaa tämä koulumestari kiertokouluillaan. Niin että vakavaa tahtoa siltä Jooselta kyllä puuttuu, ei muuta. Jalkapuu sille juuri tismalleen passaa.

– Ei passaa, äiti. Se suuttuu siitä. Ei siinä opi mitään, kun häpee vaan. Lempeydellä pitää opettaa, lempeydellä. Kuuletteko, äiti?

Aleksis tarttui äitinsä käsivarteen, niin että kenkä, jota tämä juuri oli nyyttiin käärimässä, vierähti hänen kädestään rinnettä alas nokkosten joukkoon. Poika pinkaisi perässä, pujautti kätensä

kirpeiden lehtien väliin, mutta jatkoi heti kengän löydettyään melkein huutaen:

- Ei saa, ei saa...
- Mitä ei saa?

Varjo lankesi ruskettuneelle nurmelle, ja siinä seisoivat juuri äskenmainittu koulumestari Malakias Costiander pienine, kipi-nöivine silmineen, runneltuneine nenineen ja kuluneine nahka-salkkuineen sekä pitäjän mahtava, korkeahattuinen, harmaapartainen kanttori hänen edessään.

Mutta Aleksis ei pelästynyt. Hänen silmissään leimusi vihainen uhma.

- Ei saa laittaa Joosea jalkapuuhun. Se on väärin.
- Poika, poika, rupeetko sinä viranomaisia opettamaan? Etkö kuullut, mitä pastori Tolpo äsken kirkossa sanoi niistä, jotka pimeydessä ja tietämättömyydessä vaeltavat?

– En kuullut. En pidä hänestä. Hän lyö poikia patukalla rippikoulussa ja jylisee kuin ukkonen lukusilla. Eikö niin, Kustaa?

Kustaa seiso i hänen takanaan koettaen piilotella kasvojaan lakkinsa rikkinäiseen vuoriin, hieroi jalkaterällä toista säärtä eikä vastannut mitään.

– Itsehän inisit, että kun pastori sinuun kerran muljautti, niin pokstavit karisivat päästäsi kuin lehdet syystuulussa ja kieli seiso i kuin tukki. Eikö niin?

– Kyllä se on niinkuin Aleksis sanoo, kuiskasi ujo poika lakkinsa takaa.

Kanttori oli sanatonna kuunnellut tätä röyhkeyttä. Nyt hän kääntyi koulumestarin puoleen, joka oli kohottanut suuren, ruskean nenäliinansa kasvoilleen, niin että vain silmien tuike kavalsi hänen huvittuneen kiinnostuksensa.

- Kuuliko mestari? Tämä nulkki *ei pidä* pastorista.

– En pidä hänen saarnoistaan. Ne on sellaisia perkelesaarnoja. Kirkkoherra puhuu lempeästi. Ja kirkkoherra hymyilee. Minä pidän kirkkoherrasta.

– Pidän, pidän! Sinä pidät suusi ja paikalla, taikka...

Aleksis ei perääntynyt askeltakaan. Värit vaihtuivat vain ahavan alla, kun hän pää pystyssä odotti iskua kanttorin ryhmysäuvasta.

Mutta samassapa oli jo Annastiina heidän välissään. Pieni kulumien rypistys ja nopea katse, ja Aleksin jännitys laukesi. Hän kävi kovasti hämilleen, ja polvet notkahtivat.

– Äiti, kuulkaa, en minä...

Mutta äiti tuuppasi vain äkeästi pojan syrjään, eikä Aleksis uskaltanut enää mitään virkkaa, peräytyi vain rasahtelevaan vatukkoon, jossa Kustaa jo Agnes-siskon kanssa herkkuteli, ja rupesti siinä itsekin reunimmaisista marjoja nyppimään, seuraten samalla korvat hörössä vanhempien keskustelua.

– Kanttori suo anteeksi. Ei kanttori suutu pojalle, kun se ei siellä syrjäkylässä oikein ihmistäpoja ole oppinut.

Kanttori huohotti vielä vanhanmiehen kiivautta, mutta kun hän katsoi Annastiinan kasvoihin, katsoi hänen siistiin, ankaraan pukuunsa, jonka röijyn halkeama, selvä körtti, muistutti kanttoria siitä, että tämä vaatimaton, mutta samalla niin ylväs nainen kuului pitäjän hartaimpiin uskovaisiin, lauhtui hänen vihansa.

– On sillä sisua, on sisua tuolla pojalla. Lempeydellä! – Hän tuhahti halveksivasti. – Rosvot ja ryövärit täällä Nurmijärvellä elämoivät vielä vuosikymmen takaperin, eikä niitä lempeydellä lannistettu. Kasakoita piti joka kylään lähettää ja kaakinpuuta ja raippoja käytellä, ennenkuin niistä selvittiin. Kuri pitää olla. Kyllä Annastiina tietää. Nuorena on vitsa väännettävä ja Herran

nuhteella lapsia ojennettava. Ei teidän pidä päästää tuota Aleksia liiaksi kylälle rehvastelemaan.

– Aleksis on hyvä poika, kanttori uskoo. Ja lukea jo osaa kuin vettä.

– Osaa, osaa. Mutta ohjakset kireälle vaan, kun varsa on raisu. Eikös Annastiina muista, että Aleksin oma isosetä, se Matti, rosvojoukkoon kuului, eikä ollut setä Kalle Kustaakaan niitä parhaita lampaita meidän Herramme haassa. Ja veti se vaari-Antinkin veri seikkailuihin, vaikka sitten merten myrskyistä tänne Nurmijärven satamaan vanhoilla päivillään purjehtikin, vaan vielä on juttuja ja juonia täynnä. Niin että ohjakset kireälle vaan. Laiskuus on kaiken pahan alku ja juuri. On kai siinä kraatari Stenvallin pöydän kulmalla tilaa vielä kolmannellekin pojalle.

Annastiinan veri läikähti kummasti ja ääni värähti vähän, kun hän maahan katsoen virkkoi:

– Mutta kun hänellä ei ole halua, tahtoisi vain lukea.

Silloin koulumestari Malakiaskin puuttui keskusteluun:

– Aleksin pitäisi päästä kouluun, kouluun pitäisi päästä tuon teidän pojan.

Annastiina säpsähti. Hän kääntyi vatukkoon päin, jonne lapset jo olivat näkymättömiin painuneet, ja huusi terävästi:

– Aleksis! Aleksis menee edeltä ja ottaa Heikkilästä sen jauho-pussin. Ja Agnes mukaan.

– Ei me likkoja huolita, sopotti Kustaa.

Mutta Aleksis ei sanonut mitään, kaatoi vain kourastaan marjat avoimeen suuhunsa, iski tytön käteen, komensi katseellaan Kustaan tarttumaan toiseen, ja kohta olivat lapset alhaalla maantiellä, ja tomu pölyysi kolmen ruskean jalkaparin sitä viskellessä vinhassa juoksussa.

Rauhoittuneena kääntyi Annastiina taas arvoisiin miehiin. Ei

Kaikki tuntevat *Nummisuutarit* ja *Seitsemän veljestä*, mutta kuka oli mies niiden takana?

Elsa Soinin elämäkerrallisessa romaanissa sukellaan Aleksis Kiven elämän ja kirjailijanuran alkuvaiheisiin. Teos keskittyy Kiven kirjoittamiseen, sen kehittymiseen ja siihen, kuinka hänestä lopulta kasvoi rakastettu kansalliskirjailija. Romaani herättää elävästi henkiin 1800-luvun Suomen, sen ihmiset ja luonnon, joiden parissa Kiven kirjailijaidentiteetti kehittyi. Matka ei ollut mutkaton, mutta intohimo kirjoittamiseen säilyi kantavana voimana nuoruuden myllerrysten läpi.

Elsa Soini (1893–1952) oli suomalainen kirjailija, käsikirjoittaja ja opettaja. Koulutustaustaltaan Soini oli kulttuurihistorioitsija, mikä heijastui myös hänen monipuoliseen kirjalliseen tuotantoonsa. *Nuori Aleksis* on hänen yhdeksäs romaaninsa.